

Η ανάγκη για μια πιο ισορροπημένη αξιολόγηση

Αναθεωρητικές ματιές στην Ελλάδα

ΑΡΚΕΤΕΣ ΦΟΡΕΣ ΕΧΟΥΜΕ ΕΚΦΡΑΣΕΙ ΑΠΟ ΑΥΤΕΣ ΤΙΣ ΣΤΗΛΕΣ ΤΗΝ ΑΝΑΓΚΗ ΑΠΟΣΦΗΝΙΣΗΣ ΕΝΟΣ ΝΕΟΥ «ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΟΣ» ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΟΡΕΙΑ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ.

Γράφει ο
Γιάννης
Βούλγαρης

Εκείνο το οποίο κυριάρχησε από τις αρχές της μεταπολιτευτικής περιόδου χαρακτηρίζεται από υπερβάλλοντα «μαλθουσιανισμό», καθόσον εστίασε κυρίως στις αρνητικές ιδιομορφίες, στην καθυστέρηση, στην υπανάπτυξη. Θα πρέπει πλέον να δώσουμε εξίσου μεγάλη σημασία στην άλλη όψη. Να βρούμε τους παράγοντες εκείνους που κατέστησαν την Ελλάδα ικανή να παρακολουθήσει με σχετική επάρκεια τους μείζονες μετασχηματισμούς των Νέων Χρόνων. Να δούμε τις υστερήσεις αλλά και τις δεκτικότητες μιας χώρας η οποία βρέθηκε ήδη από τον 18ο αιώνα (σχετικά εγκαίρως, δηλαδή) στα δίκτυα εξάπλωσης της παγκόσμιας καπιταλιστικής οικονομίας, στο «ντύμινο» της διάδοσης της μορφής «εθνικού κράτους» που ξεκίνησε στην Ευρώπη του 16ου-17ου αιώνα και ακόμα συνεχίζεται. Να εκτιμήσουμε την επίδραση των γεωπολιτικών ανακατατάξεων που προκλήθηκαν από τις εκάστοτε ισχυρές δυτικές χώρες, διαπιστώνοντας ίσως ότι αυτές οι ανακατατάξεις ήταν περισσότερο επιωφελείς για την

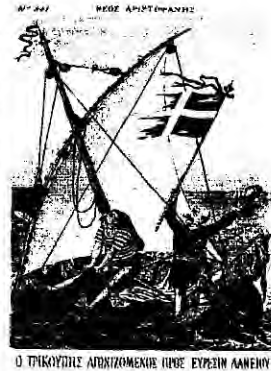

Δερπλής, Τσουκαλάς, Μουζέλης είχαν διαμορφώσει το κυρίαρχο ιστορικό - κοινωνιολογικό παράδειγμα, με το οποίο διαβάσαμε τη νεοελληνική ιστορία. Τώρα, ο πρώτος αναθεωρεί ρητά τις παλαιότερες εργασίες του. Δεξιά, γελοιογραφία από τον «Νέο Αριστοφάνη» της Πρωτομαγιάς του 1893, όπου σατιρίζεται ο Τρικοτύπης που προσπαθεί να... ψαρέψει δάνεια. Στο κεντρούριο δίτομο έργο του, ο Δερπλής συνδέει τον «μεταρρυθμισμό» με την πρόοδο

τους 1830-1920 (Εθνική Τράπεζα, Αθήνα 2004) είναι επίσης ιδιαίτερα εύγλωτο. Ο συγγραφέας, που μαζί με τον Κ. Τσουκαλά και τον Ν. Μουζέλη διαμόρφωσαν στην αρχή της μεταπολίτευσης το κυρίαρχο ιστορικό-κοινωνιολογικό παράδειγμα με το οποίο «διαβάσαμε» τη νεοελληνική ιστορία, αναθεωρεί ρητά και πιο συστηματικά παλαιότερες δικές του εργασίες στο πνεύμα που προηγούμενως αναφέραμε.

Ας μου επιτραπεί ένα σχόλιο πάνω σε

Ο ΤΡΙΚΟΤΥΠΗΣ ΨΑΡΙΖΟΜΕΝΗ ΠΙΣΕ ΕΥΧΡΙΣΤΗ ΑΛΗΘΕΙΑ

κτήρα αλλά εθνικού, συμβάλλοντας έτσι στη νομιμοποίηση του κράτους και του πολιτικού συστήματος.

Έτσι ελπίζει ο συγγραφέας το γεγονός ότι στην Ελλάδα είχαμε ένα δημοκρατικό καθεστώς (δεν το χαρακτηρίζω ούτε επεισοδικό ούτε πρώιμο), το οποίο εγκαταστάθηκε νωρίτερα και διήρκεσε χωρίς μεγάλες διακοπές, συγκριτικά με άλλες χώρες της ευρωπαϊκής ημπεριφέρειας. Η κοινωνική-ταξική προϋπόθεση του φαινομένου είναι γνωστή. Η ύπαρξη μιας «μοριοποιημένης» κοινωνικής διάρθρωσης και απασχόλησης. Η απουσία ή η περιορισμένη βαρύτητα των «κάθετων» ταξικών αναθέσεων και ανισοτήτων, που στις προηγμένες ευρωπαϊκές χώρες πήγαιναν είτε από τη μεγάλη γαιοκτησία και την αριστοκρατία είτε από τη μεγάλη βιομηχανική επιχείρηση. Με αυτή, λοιπόν, την κοινωνική δομή αλληλεπείρασε το πολιτικό - παραταξιακό - κομματικό σύστημα.

Ο «μεταρρυθμισμός»

Εκτός όμως από τη συμβολή στη νομιμοποίηση του πολιτικού συστήματος, ο Γ. Δερπλής βλέπει σε αυτή την «οιονεί διαπραγμάτευση» τον μηχανισμό που παράγει μια διαρκή ροπή στον «μεταρρυθμισμό» (τα εισαγωγικά είναι του ίδιου του συγγραφέα, ο οποίος προφανώς μας

υπενθυμίζει τα όρια της δυναμικής). Τώρα, ο «μεταρρυθμισμός» είναι μια ισχυρή έννοια, που συνήθως - εκτός από τη νομιμοποίηση και τη λογοδοσία των πολιτικών προς την κοινωνία - περιλαμβάνει και την «πρόοδο», η οποία κατά κανόνα σήμαινε τη συγκρουσιακή διαδικασία μέσα από την οποία η Ελλάδα, «κυνώντας να πάσει» την προηγμένη Δύση, υποδεχόταν το εκάστοτε «σύγχρονο». Είτε αυτό αφορούσε στην οικονομία, είτε στους θεσμούς, είτε στα πολιτικά και κοινωνικά δικαιώματα, είτε στα πνευματικά ρεύματα και τις συμπεριφορές.

Αν, λοιπόν, διατηρήσουμε αυτή την εννοιολογική σύνδεση του «μεταρρυθμισμού» με την εκάστοτε «πρόοδο», τότε νομίζω πρέπει να δεχθούμε ότι η «οιονεί διαπραγμάτευση», και γενικότερα η μορφολογία αυτή των σχέσεων κράτους - κοινωνίας, περιέκλειε δυνητικά και πρακτικά περισσότερα σενάρια. Σενάρια τα οποία άλλωστε παικτικώς όχι μόνο στο παρελθόν, αλλά και στη μεταπολιτευτική περίοδο, από την οποία ξεκινάμε και το ενδιαφέρον μου για το ζήτημα.

Δύο σενάρια

Δύο τέτοια σενάρια αξίζουν, νομίζω, προσοχής. Το πρώτο είναι η παρεμπόδιση ή το «βάλτωμα» τολμηρών και γκαίμων μεταρρυθμίσεων, το ψαλίδισμα των αιχμών και η απιστροφή των «τοπιών». Η Πολιτική Κοινωνιολογία προτείνει έννοια που μπορούν να χρησιμεύσουν. Όπως π.χ. ο «μεταμορφισμός» (trasformismo), ιδίως με την έννοια που του δίνει ο Gramsci προκειμένου να αναλύσει διαδικασίες «εξοσυγχρονισμού» χωρίς πραγματική ηγεμονία. Ή, άλλως, έναν εκσυγχρονισμό που υφίσταται από τις διεθνείς τάσεις και τις συνεπαγόμενες εσωτερικές ανακατατάξεις λειτουργησιακής κυρίως υφής, χωρίς να καθοδηγείται από έναν ηγεμονικό μεταρρυθμιστικό πολιτικό φορέα. Η έννοια αυτή είναι χρήσιμη για να αποδώσει τις ιστορικές καταστάσεις όπου εισάγονται οι «εύκαλες» όψεις του διεθνούς εκσυγχρονισμού, ενώ προσκρούουν οι «δυσκολίες», οι απαιτητικές, που ζητούν εμπάυση των αλλαγών.

Η αξιολόγηση για την πολιτική, τους θεσμούς σε σχέση με το «εξοσυγχρονιστικό» δυναμικό της ελληνικής κοινωνίας, θα πρέπει να γίνει πιο ισορροπημένη και λιγότερο καταδικαστική

Ελλάδα από όσο ο αλυτρωτική ιστοριογραφία του 19ου αιώνα και η αριστερή ιστοριογραφία της «εξάρτησης από τα ιμπεριαλιστικά κέντρα» υποστηρίζει (για να μη μιλήσουμε για τις ιστοριογραφίες της Ψωροκόστασης και του εθνικού αναδελφισμού).

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο η αξιολόγηση για την πολιτική, τους θεσμούς σε σχέση με το «εξοσυγχρονιστικό» δυναμικό της ελληνικής κοινωνίας, θα πρέπει να γίνει πιο ισορροπημένη και λιγότερο καταδικαστική. Έβγα παλαιότερα την ευκαιρία να συζητήσω το θέμα αυτό με τον Νίκο Μουζέλη, που υποστηρίζει ότι το κράτος και τα κόμματα αποτέλεσαν πηγή κακοδιαμονίας στην ιστορία του νέου ελληνισμού (σι απόψεις του Ν. Μουζέλη μαζί με άλλες παρεμβάσεις, βγήκαν πρόσφατα με επιμέλεια του Θ. Πελαγίδη, *Ημερολόγιο των μεταρρυθμίσεων στην Ελλάδα*, Παπαζήσης, Αθήνα 2005).

Δύο βιβλία, που μόλις κυκλοφόρησαν, θέτουν προγραμματικά την ανάγκη μιας αναθεωρητικής ματιάς στην ιστορική μας διαδρομή: Το βιβλίο του Γκοντφραύχ Χέρνιγκ *Τα ελληνικά κόμματα στην Ελλάδα 1821-1936* (Εκδόσεις ΜΙΕΤ, Αθήνα 2005) είναι βιβλίο-σταθμός. Θα αλλάξει ασφαλώς την τρέχουσα αντίληψη ότι η ελληνική πολιτική ζωή κυριαρχήθηκε από τις πελατειακές σχέσεις και ότι τα κόμματα δεν ήταν παρά μηχανισμοί διεκπεραίωσης αυτών των σχέσεων. Το βιβλίο του Γ. Β. Δερπλή *Ιστορία του ελληνικού κρά-*

μα κεντρική θέση του συγγραφέα. Ένα σχόλιο από την οπτική όχι ενός ιστορικού, αλλά ενός πολιτικού κοινωνιολόγου. Σωστά πιστεύω ο Γ. Δερπλής (σ. 760 κ.έ.) υποστηρίζει ότι η συνένωση του πρώιμου κοινοβουλευτισμού και του συστήματος πελατειακών σχέσεων στην Ελλάδα δημιούργησε συνθήκες «οιονεί διαπραγμάτευσης» μεταξύ των ηγετών και της λαϊκής βάσης, μέσω της οποίας διαπραγματεύσεις διοχετεύονταν οι λαϊκές απαιτήσεις όχι μόνο ατομικού ή τοπικού χαρα-

ΜΑΖΙΚΕΣ ΜΕΤΩΠΙΚΕΣ ΣΥΓΚΡΟΥΣΕΙΣ

Το δεύτερο σενάριο - που περιλαμβάνει σαν δυνατότητα στη συγκεκριμένη μορφολογία κράτους - κοινωνίας, ηγεσίας - μαζών - είναι ασφαλώς οι «πληβειακές» (plebscitarian) μορφές πολιτικής κινητοποίησης ή λαϊκιστικών ζεστασιμάτων. Όπως επίσης η ροπή στην πόλωση, οι μαζικές μετωπικές συγκρούσεις όταν για διάφορους λόγους εξουδετερώνονταν θεσμοποιημένες διαδικα-

σιες πολιτικές συνοχής. Πιστεύω ότι τα δύο ενδεχόμενα σενάρια δίνουν μεγαλύτερο ερμηνευτικό εύρος στη δυναμική σχέση ηγεσιών - λαϊκής βάσης που αναδεικνύει ο Γ. Δερπλής. Σε καμιά περίπτωση, όμως, δεν νομίζω ότι πρέπει να μετριάσουν τη γενική αναθεωρητική οπτική της εθνικής ιστορίας που αναδεικνύει. Απλά θα πρέπει να εισάγουμε στο ερμηνευτικό «παράδειγμα» πρόσθετες

μεταβλητές. Να εντοπίσουμε επιπλέον τρόπους, «μηχανισμούς» και δυναμικές, μέσα από τις οποίες η Ελλάδα παρακολούθησε τυχόν μεγάλους μετασχηματισμούς της Νεωτερικότητας. Σε άλλον χώρο, πιο ευρύχωρο, εξέφρασα την άποψη - βασισμένη στην πρόσφατη πολιτική περίοδο - ότι θα πρέπει να δώσουμε περισσότερο αναλυτικό βάρος στον ρόλο της κεντρικής ηγεσίας και των ελίτ γενικότερα,

καθώς επίσης και σε μια όρισμένη «μόνωση» της κεντρικής πολιτικής απόφασης από την κοινωνία των πολιτών. Μια ορισμένη συναινετική αυτονομία της πολιτικής ηγετικής απόφασης. Σε κάθε περίπτωση, καλά διαβάσματα.

Ο Γιάννης Βούλγαρης διδάσκει στο Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας του Πάντειου Πανεπιστημίου